

СТАНОВИЩЕ

от

**ДОЦ. Д-Р ЯНА АТАНАСОВА РОУЛАНД
КАТЕДРА АНГЛИЙСКА ФИЛОЛОГИЯ
ПУ „ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ“**

за дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“
в област на висше образование 2. Хуманитарни науки
професионално направление 2.1 ФИЛОЛОГИЯ
докторска програма по Англоезична литература (Американска литература)

Автор: БОЖИДАРА НИКОЛАЕВА БОНЕВА-КАМЕНОВА

**Тема: ПАРАДИГМИ НА ИДЕНТИЧНОСТТА В РОМАНИТЕ НА ТОНИ МОРИСЪН И
АЛИС УОКЪР. ЛИЦАТА НА ДИСКРИМИНАЦИЯТА**

**Научен ръководител: ДОЦ. Д-Р ЙОРДАН ЙОРДАНОВ КОСТУРКОВ, ПУ „ПАИСИЙ
ХИЛЕНДАРСКИ“**

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Със заповед № Р33-3212/23.07.2020 г. на Ректора на ПУ „Паисий Хилендарски“ съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема **ПАРАДИГМИ НА ИДЕНТИЧНОСТТА В РОМАНИТЕ НА ТОНИ МОРИСЪН И АЛИС УОКЪР. ЛИЦАТА НА ДИСКРИМИНАЦИЯТА** за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1 ФИЛОЛОГИЯ, докторска програма по Англоезична литература (Американска литература).

Автор на дисертационния труд е Божидара Николаева Бонева-Каменова – докторантка в редовна форма на обучение към катедра Английска филология на ПУ „Паисий Хилендарски“ с научен ръководител доц. д-р Йордан Костурков от ПУ „ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ“.

Представеният от Божидара Бонева-Каменова комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ „Паисий Хилендарски“ и включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- протоколи от катедрени съвети, свързани с докладване на готовност за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- справка за спазване на специфичните изисквания на съответния факултет;

Докторантката е приложила 3 броя публикации.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Познавам докторантката от 8 години. Водила съм ѝ три курса в бакалавърска програма (задължителен курс по Викторианска литература и по превод от български на английски език, както и избираема дисциплина по английска литература с оглед на херменевтика и онтофилософия) и един в магистърска (по литературна антропология). През цялото време представянето ѝ впечатляваше със своята самостоятелност, навременност в изпълнението на ред не особено леки задания, изчерпателност и цялостна филологическа грамотност. Божидара Бонева-Каменова бе също мой дипломант и разработи проект върху

творчеството на викторианската писателка Ан Бронте на тема *Spheres of Female Identity in The Tenant of Wildfell Hall (1848)*, защитен през юли 2015 г. с отлична оценка.

Образованието на докторантката впечатлява със своята целенасоченост в областта на хуманитаристиката, която проличава и в отличните ѝ дипломи (ПМГ „Академик Боян Петканчин“ Хасково – паралелка със засилено изучаване на математика, английски език, информатика и български език, 2011 г.; бакалавър по „Английска филология“ от ПУ „Паисий Хилендарски“, 2015 г.; магистър по „Английска филология – Лингвистика и превод“ от ПУ „Паисий Хилендарски“, 2016 г.). По време на следването си докторантката е работила като преподавателка по английски език в езикова школа, впоследствие като щатна преподавателка в ПМГ в гр. Хасково, а като редовна докторантка е водила часове по Американска литература (която е и нейна тясна специалност), Странознание на САЩ, Странознание на Великобритания и практически английски език. Във всички тези области представянето на колежата винаги е било на много високо ниво.

Божидара Бонева-Каменова е участвала в пет специализирани конференции, на които е заявявала, доказвала своите научни интереси и е имала възможност да представи части от дисертационното си проучване, което по този начин е получило необходимата своевременна санкция на специалисти в областта и е било апробирано съответно.

Докторантката притежава опит в организирането на научни форуми и комисии, посещавала е докторантско училище, като така тя е получила възможност да усъвършенства академичните си стремежи, постижения и да обезпечи своята докторантска подготовка.

3. Актуалност на тематиката

В научно и научно-приложно отношение разработеният в настоящия дисертационен труд проблем представлява важен и явен принос в областта на Американистиката, Феминизма, Постмодернизма и дори преводната рецепция на Американска литература в България. Конкретните задачи, които докторантката си е поставила, са изпълнени. Работата ѝ не преповтаря стари истини и непосредствени скорошни чужди постижения, а обобщава, преглежда, надгражда и иновативно комуникира важни проблеми за културата на съвременния свят, като например дискриминация, (между-/вътре-)расовост, идентичност, азовост, майчинство, родителство, история, тяло, съзнание и др. Със своята текстологична щателност дисертационният труд може да бъде от полза при актуализиране на преподаването на американска литература в академичен контекст в България.

4. Познаване на проблема

Дори само от впечатляващата библиография (над 500 източника, сс. 346 – 380) е видно, че докторантката е отлично запозната с избраната дисертационна проблематика. Тя умело и евристично борави с литературния материал (емпирично той представлява общо 18-те романа на двете писателки), представяйки го по различни компаративни критерии, касаещи структура, съдържание, история на създаване на всеки текст, читателски отзвук и др. Понякога по-трудно доловимо поради обхвата на работата личи отговорният и в същото време диалогичен глас на младия изследовател, който колкото настоява на собствените си позиции, толкова и отваря вратата за чужди мнения. Последното се долавя най-вече в първа глава, която представлява теоретичната основа на дисертационната разработка и която сама по себе си би могла да бъде смятана за иновативен принос в областта на теория на литературата.

5. Методика на изследването

Избраната методика на изследване (интертекстуален прочит на избраните произведения през призмата на Постмодернизъм, (Пост)феминизъм, в частност многорасов феминизъм и Чернокож феминизъм) позволява умело и адекватно постигане на поставените цели и задачи, най-вече в посока новаторска оценка на значимия труд на две емблематични съвременни афроамерикански писателки – Тони Морисън и Алис Уокър. Авторката събира и самостоятелно анализира гледни точки, изразява собствена позиция, което именно налага

понякога по-подробното припомняне на съдържанието на съответните произведения като доказателствен елемент.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите

Представеният научен труд е респектиращо със своя обем и дълбина на проучване академично четиво в размер на 380 страници – далеч надхвърлящо изискванията за придобиване по ОНС „доктор“. Състои се от Увод, 5 глави, изключително съдържателни и постъпателно разгръщащи избраната от кандидатката тема, и Заключение. Следва Библиография.

Стилът на писане се отличава с прегледност, прозрачност и езикова грамотност.

В **Увода** ясно са дефинирани обхватът и предметът на изследване: романовото творчество на две американски писателки – Тони Морисън и Алис Уокър, публикувани в рамките на 60 години помежду си (с. 4) – отразяващо тенденции, бележещо начала и завещаващо въпросителни в областта на постмодерния американски роман, женското писане, културата на проучване на расови въпроси и ред други важни проблеми около разгръщането на идентичността като човешка величина. Авторката демонстрира прекрасно аналитично познаване не само на произведенията на самите писателки, но и на други от периода (напр. на Шърли Ан Уилямс, Октавия Бътлър, Глория Нейлър, Одри Лорд и др.). Тя умело оползотворява не дотам добре проучвани у нас във връзка по-специално с тези две авторки, макар и принципно известни, тематични ниши като: «малцинствена култура», «африканска литературна диаспора» в САЩ, видове и нива на дискриминация с оглед на изработването на уникален повествователен дискурс, «национализъм», «майчинство», «родова обособеност», «робство», «памет», „сиротство“ и др. (с. 6-11).

Едно от най-ценните постижения е **I-ва глава**, която умело поставя творчеството на тези две значими писателки в случения канон на основно англоезичния постмодернизъм, (пост)феминизъм, многорасов феминизъм, но в по-широк план и – обяснимо по-скромно – френскоезичния феминизъм. Божидара Бонева-Каменова обръща специално внимание и на уместни интердисциплинарни разработки на български изследователки (напр. Милена Кирова, Корнелия Славова, Амелия Личева и др., което личи още в Увода (с. 17)). Това само по себе си позволява културно-литературно прекрачване на национални граници. Въпреки че кандидатката прегръща (пост)феминизма и постмодернизма като изследователска платформа, за щастие не се усеща типично за политизирания климат на подобни проучвания в днешно време залитане към почти милитаристично утвърждаване на женското начало. Напротив – присъствието на редица добре усвоени и понякога нееднородно мислещи критици, срещнати в този текст, прави аргументите на авторката умерени, надеждни, приносни. Визирам, например: Фредрик Джеймисън, Жан Бодрияр, Жак Дерида, Ролан Барт, Хорхе Луис Борхес, Джон Стюарт Мил, Джон Ръскин, Симон дьо Бовоар, Фердинанд дьо Сосюр, Маркс, Енгелс, Фройд, Жак Лакан, Юлия Кръстева, Люс Иригаре, Елен Сиксу, Гаятри Чакраворти Спивак, Джудит Бътлър, Ив Козовски Седжуик, Сандра Гилбърт и Сюзън Гюбар и др. (с. 19-75). Бонева-Каменова съумява да обедини литературознание, социология, психология, политология, философия, културни изследвания, история, кинознание и да вплете в тях разнообразни литературно-теоретични платформи (феминизъм, деконструкция, психоанализа) и съществени концепции, една от най-важните от които вероятно е тази за релативизма (във връзка с женското писане, граничността на женското тяло, отношенията между дъщеря и майка, както и очертаването на вълни женско мислене и вълни на тяхното конципиране в науката). В края на първа глава (с. 71-81) откриваме прекрасно синтезирани основните феминистични изследвания по романите на Уокър и Морисън.

Втора глава представя «Най-синьото око», «Сула» и «Милост» на Тони Морисън в съпоставка с «Под лъчите на бащината усмивка» на Уокър. Авторката на дисертационния труд очертава сполучливо общото и различното, като се спира на темите: «образ», «приятелство», «насилие». Те именно, оказва се, отразяват и основни черти на самоусещането на афроамериканците в САЩ. Историите на хората от периферията, проблемът за образованието, стереотипните представи за външен вид, обвързани със социална класа, детеродната способност, тийнейджърството на чернокожите момичета в САЩ през 40те години, детето по време на епохата на заселване (17. век), преборването на

робското самосъзнание, проблематизирането на процеса на съзряване и личностно оформяне през призмата на общността, понякога скандално откровените сцени на сексуална близост между две жени на фона на сподавената близост между родители, невъзможността за «пренаписване на мисленето» на обикновения човек, чиято орис е да наследи обикновената история на «капана на хетеронормативността» (с. 82-83, 105-06, 118-21), прошката, преодоляваща времева дистанция и междуличностни конфликти – на всичко това любопитният читател би могъл да намери завидно смислени отговори в тази глава.

Трета глава си поставя за цел да разгледа романите „Песента на Соломон“, „Рай“, „Дом“, „Меридиан“ и „Сега е време да отвориш сърце“. Тази част от дисертацията е особено интригуваща с това, че обяснява прегледно женската субектност във връзка с проблеми като расова и родова идентичност чрез представяне на конфликтни позиции по въпроса за есенциалисткия и конструктивисткия уклони на феминизма. Последното е уговорено още в началото (с. 134 – 36). Тук особено внимание авторката обръща на ролята на спомена, на разказаната/придобитата история, която заляга в основата на дефиниране на оформянето на идентичността, включително и във връзка с избора и възможността за една жена за професионална реализация в рамките на дадена расова и родова общност, и набелязва нивата и начините на себевъзприятие в регионално обособените културни реалии на афроамериканския граничен Юг (с. 135, 139). Кандидатката набляга на изключителната контекстуално-времева мобилност като отличителна черта на творчеството на Тони Морисън. Главата продължава с интересни размисли върху романите „Меридиан“ и „Сега е време да отвориш сърце“ на Алис Уокър. Бонева-Каменова дефинира афроамериканската женскост като разказва за движението за граждански права в САЩ през 60те и 70те години, за проблемите на образованието на младата жена, преждевременно споходена от благословията на майчинството, както и за „чернокожия мъжки сексизъм“ (с. 170-74). Докато четох дисертацията, тази подглава ми отвори очите и за посока, по която жанрът *bildungsroman* е поел в този смисъл в съвременната американска литература. Най-сетне стигаме до изключително продуктивно задълбаване в темата за смъртта като задаваща граници на човешката идентичност, в частност на женското самосъзнание (с. 204-05).

По-нататък, в **IV-та глава**, текстът ни отвежда към романите „Катранената кукла“, „Възлюбена“, „Бог да бди над детето“ (Тони Морисън) и «Третият живот на Грейндж Копланд» (Алис Уокър). Дискутирането на майчинството и сиротството е във връзка с възлови творби на други иконични фигури за женското писане като *Of Woman Born* на Ейдриън Рич (с. 208). В «Катранената кукла» Бонева-Каменова проучва изграждането на личността най-вече съобразно идеята за (не)наличието на майчино присъствие, като въвежда образа на чернокожата майка-пазителка, в който се събират лични истории от собствената семейна история на Морисън. Приносен момент тук е изолирането на т. нар. «другомайчинство» – грижата на цялата общност за подрастващия човек (с. 210). Сетне преминаваме към «Възлюбена» на Морисън – особен успех в кариерата ѝ – разказ за избягала робиня по време на гражданската война в САЩ. Отношенията родител-дете продължават и с анализ на романа «Бог да бди над детето», при което житейският опит се оказва решаващ за възпитанието на подрастващия (с. 236). Тук Бонева-Каменова осъществява успешно прилагане на термина «колоризъм». «Третият живот на Грейндж Копланд» допълва проблематизирането на темата за насието като отличителна черта на афроамериканската култура, като обвързва този феномен с по-генералното чувство за малоценност и спецификата на съществуване в света на «белия контрол» на американския Юг, които провокират ред антиличностни зависимости и водят до морално падение. Но както и във викторианския роман (например „Сайлъс Марнър“ на Джордж Елиът), именно родителството се оказва пътят обратно към възвръщане/изграждане на самоуважение и приемане в общността – това е видно в обобщителните разсъждения на докторантката (с. 248-52, 258-61).

В последна сметка, но не на последно място, **V-та глава** на настоящия дисертационен труд ни отвежда към обобщаващата конкретика на човешките взаимоотношения в романите на Тони Морисън „Джаз“ и „Любов“, както и в „метафоричната африканска трилогия на Алис Уокър „Пурпур“, „Храмът на моя спътник“ и „Да притежаваш тайната наслада“ (с. 263-64). Фокусът е върху разпада на семейните взаимоотношения и прелюбодейството, обвързани с убийството, към което посяга Джо Трейс в „Джаз“. По-любопитното тук е

разгръщането на съответните проблеми и с оглед на (пост)модерната наративна практика на перспективизма, като тук следва екскурс към модернизма и по-специално към творчеството на В. Улф и Уилям Фокнър (с. 264-65). При обсъждането на „Любов” изследователката обобщава проблемите на расизма и покровителственото отношение към жената като цяло, но тук тя постига конспективност и теоретична обосновааност като употребява уместно термина „интерсекционалност” – проучване на зависимостта между род и раса (с. 290). Насилието, сестринството, подчинението на женския пол, унищожаването на африканския континент, паметта, историята, преклонението пред природата, полигамията, културните граници на женското тяло, фаталните трансформации в съзнанието на човек при радикална геокултурна промяна, «динамиката между политика и художествено поле» (с. 316-20) – тези са част от основните параметри, в рамките на които се движи зоркото око на докторантката в разработката ѝ върху трилогията на Алис Уокър.

Заключението (с. 335-45) припомня целите, задачите, методологичния апарат на изследването, както и структурата, без обаче да повтаря репродуктивно. По-скоро се набелязват нови тенденции и възможни пътища за продължаване, обогатяване и облагородяване на съответната проблематика. Изследователката коментира обобщаващо и с позоваване на проучената конкретика „характеристиките на постмодерната художествена проза – ирония, черен хумор, междутекстовост, пастиш, метафикция, магически реализъм”, което ѝ позволява да изведе основните особености на творчеството на Морисън и Уокър. Докторантката предлага възможни връзки с други авторки от Чернокожия ренесанс, останали по обясними причини извън дисертацията, но даващи възможност за отваряне на темата към по-пълно и интертекстуално проблематизиране на жената.

Поради тясната ми специализация в областта на английската литература от периода на Викторианството наистина не бих могла категорично да заявя дали приложеният подход към избраните произведения е най-подходящ. Бих могла да кажа с увереност, обаче, че предпочетената изследователска стратегия, почиваща на сравнителни проучвания, затворено четене, интердисциплинарност и др., позволява на Бонева-Каменова креативно да проучи теми, да изтъкне уникалността на писателките по начин, който да насърчи познаването им от по-широка аудитория. Макар и не водещ, друг приносен момент на изследването е и отчитането на преводната рецепция на писателките на български език, при което следва да бъде забелязано и това, че многократно кандидатката предлага свои собствени преводи – както на откъси от съответните произведения, така и на подбрана критика, която би могла да бъде не дотам добре позната на неанглоезична аудитория. Прави положително впечатление също и това, че понеже обхваща всички произведения на двете авторки, докторантката на практика успява да проследи контекстуално съзнанието на чернокожата жена в продължение на 3 столетия – сериозно доказателство за историчността на предпочетената проблематика. Затова **смятам, че методологията на изследване се разкрива като адекватна** и благодарение на нея именно, както и на неприкрития ентузиазъм и надеждни познания на творчеството на двете писателки от страна на докторантката, **са постигнати новаторство и явна монографичност.**

Единствено бих подсказала възможност по-нататък в академичната си кариера авторката на дисертацията да задълбае повече в посока на връзки между изявени британски писателки като например Уна Марсън, Андреа Леви, Зейди Смит и Бернардин Еваристо по проблеми на настоящото проучване. Както и в исторически план – 19-ти век и въпроса за еманципацията на жената, включително и на жената творец. Тук очевидни перспективи биха се разкрили чрез автори като например Елизабет Барет Браунинг, която е проучвала в поезията си робството и положението на чернокожата жена.

7. Преценка на публикациите и личния принос на докторанта

Докторантката е представила 3 публикации по дисертационния си труд (бих спестила пълното им описание, което е налично в комплекта подадени документи). Сериозна заявка за новаторство и самостоятелно мислене, те недвусмислено доказват развитието на темата и утвърждават колежата като млад специалист в съответната област.

8. Автореферат

Авторефератът към дисертационния труд е изцяло съобразен със съответните правилници, действащи в подобни случаи за ПУ „Паисий Хилендарски“. Той напълно съответства на специфичните изисквания на Филологически факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“. В него прегледно кандидатката е представила заглавие, структура и съдържание на работата си, кратка библиография, списък на научните приноси и опис на публикациите си по темата.

9. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Смятам, че настоящото проучване заслужава да види бял свят и по-широка публика в книжно тяло. В случай, че кандидатката реши да тиражира изследването си по този начин, би било добре да помисли именно върху още по-сериозно проучване на взаимовръзки между Британска и Американска литература с оглед историческото онагледяване на предпочетената проблематика.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати категорично съответстват на специфичните изисквания на Филологически факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Считам работата за автентична – в нея не се откриват следи от плагиатство.

Дисертационният труд показва, че докторантката притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност Американска литература. Божидара Бонева-Каменова демонстрира способност за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята положителна оценка за проведеното проучване, представено от описаните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Божидара Николаева Бонева-Каменова в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1 ФИЛОЛОГИЯ, докторска програма по Англоезична литература (Американска литература).

**14.08.2020 г.
ПЛОВДИВ**

**Изготвил становището:
ДОЦ. Д-Р ЯНА АТАНАСОВА РОУЛАНД**